

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

KONFUCIJE O PLEMENITOM ČOVJEKU

**ISPRAVNO
DJELOVANJE**

**OSOBN
ODGOVORNOST**

**ZNANOST U
STAROJ KINI**

**KULTURA
SANXINGDUI**

4

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

03 | 2025. WWW.NOVA-AKROPOLA.COM

Sadržaj

4 ISPRAVNO DJELOVANJE

Nilakanta Sri Ram

6 OSOBNA ODGOVORNOST

Sabine Leitner

8 KONFUCIJE filozof, vođa, građanin

Aidan Murphy

10 O plemenitom čovjeku KONFUCIJE

Lada Ilić Puharić

13 ZNANOST I TEHNOLOGIJA U STAROJ KINI

Jerko Grgić

18 MISTERIJ KULTURE SANXINGDUI

Ana Jerković

19 IZBOR IZ SEDAM STOTINA KINESKIH IZREKA

Impresum:

Glavni urednik: Andrija Jončić

Izvršna urednica: Nataša Žaja

Urednici rubrika: Dijana Kotarac, Ana Jončić,
Jerko Grgić, Nataša Žaja, Branislav Vukajlović, Damir Krivdić

Lektura: Branka Žaja

Tehničko uredništvo:
Svjetlana Pokrajac, Matija Prević

ISSN 1849-6237

Izdavač:

NOVA AKROPOLA - kulturna udruga

Ilica 36, 10000 Zagreb

Tel: 01/481 2222

web: www.nova-akropola.hr

e-mail: info@nova-akropola.com

6

8

10

13

18

19

Iz Konfucijevih riječi i nakon toliko stoljeća izbijaju svestremena aktualnost i praktičnost duboko proživljenih iskustava. Možda je njegova najveća snaga, kao i kod mnogih mudraca i filozofa, upravo univerzalnost i pristupačnost kojima pronalazi put do samog središta čovjekova bića, onog u kojem nepogrešivo prepoznaje najuzvišenije snage u sebi i u drugima.

Konfucijev ideal je čovjek plemenitog karaktera koji nije savršen, ali neumorno nastoji učiniti boljim sebe i sve oko sebe, koji predano uči i radi na dobrobit svima. Plemenitost je za Konfucija "ljubav prema drugima" i nije samo jedna vrлина nego suživot više vrlina, a ističe uljudnost, velikodušnost, pouzdanost, ustrajnost i ljubaznost. Ove vrline čovjek ostvaruje uspostavljajući skladne odnose s drugima prema zajedničkom cilju općeg dobra. Zato je plemenit čovjek "prvi kad se treba prihvatiti teškog posla, a zadnji kad treba misliti na nagradu", uvijek primjer onoga što dolikuje čovjeku, nesebičan u izvršavanju dužnosti, ustrajan u ispravljanju sebe, pažljiv prema slabima, a čvrst prema sebi, nepokolebljiv u dobroti i traženju vrijednih uzora... Konfucijev ideal utkan je u plemeniti put ispravnosti koji neumorno utiru veliki mudraci različitih epoha i kultura. 卐

Uredništvo

ISPRAVNO DJELOVANJE

Nilakanta Sri Ram

Najviši oblik djelovanja je neposredno i trenutno djelovanje. Ali prije nego što možemo doseći takav stupanj djelovanja, moramo se pročistiti kao instrument. Moramo započeti s čistim djelovanjem, bez bilo kakve želje za osobnom dobiti ili bilo kakvim oblikom samozadovoljstva koje takvo djelovanje može pružiti. Takvo je zadovoljstvo često podsvjesno, nevidljivo poput sjene koja prati čovjeka kad se okrene prema svjetlu. Često je suptilno i teško ga je analizirati. Prilikom samog djelovanja ne bi trebalo biti nikakva vezivanja za zadovoljstvo koje taj čin pruža. Kada je to akcija koja ne izaziva reakciju, tada nema vezivanja.

Oslobođenje od karme je oslobođenje od re-akcije, u smislu povratka onih sila koje smo odaslali. Sila koja je odašlana vraća se jer nailazi na medij otpora, granicu koja se ne prelazi, koju ne može probiti. Taj otpor možemo smatrati Božjom voljom. Uvijek postoji podudarnost između subjektivne istine i objektivne činjenice, zato jer su se subjektivno i objektivno odveli od iste supstance ili Stvarnosti; to su dvije strane nedjeljivog, nedodirljivog plana.

Ako na svaki čin gledamo kao na odašiljanje sile, ta sila mora imati svoje izvorište u osnovi iz koje proizlazi. Ta osnova i cilj djelovanja međusobno su povezani.

Ako je cilj pogrešan, izvorni motiv također mora biti pogrešan, jer je cilj ili kraj projekcija iz tog izvorišta. Prema tome, cilj se nalazi u pozadini iz koje izvire.

Najljepše je i najučinkovitije djelovanje ono koje proizlazi iz spontanog unutarnjeg pokreta u dubini naše prirode, odnosno iz onih elemenata koji su aktivni u konstituciji individue. Taj je pokret na ravni koja je, da tako kažemo, okomita na napredovanje strijele prema cilju.

Kakva bi trebala biti priroda motiva djelovanja, koje bi kvalitete trebale obilježavati motiv? Izrazi koje bismo mogli upotrijebiti kao odgovor na ovo pitanje razlikuju se ovisno o stanovištu. Nabrojat ću neke kvalitete koje se uglavnom ne dovode u vezu sa snažnim i učinkovitim djelovanjem, a zatim dodati i nekoliko drugih.

Prvo, trebala bi postojati *čistoća*, odnosno odsutnost bilo kakvog motiva, namjere, želje ili pomisli da se povrijedi ili baci i najmanja sjena na tuđu sreću, a kamoli grubosti kao što su zlonamjernost i pakost.

Drugo, trebala bi postojati *pažljivost*, da bi djelovanje bilo koliko je god moguće korisnije za osobu prema kojoj je usmjereno; čak i kada se radi o kirurškoj operaciji, treba izbjegavati nepotrebnu bol; mora postojati ugađanje koje je savršena prilagodba potrebama osobe kojoj se pomaže.

Treće, *moralna ispravnost*, tako da u toj prilagodbi nema ni natruhe prijetvornosti ili manjkavosti.

Četvrto, *inteligencija i oprez*, bez kojih će svakom djelovanju nedostajati jasnoća određenja i tijeka, i neće se kretati unutar pravih granica.

Peto, potrebna nam je *ustrajnost i marljivost* jer kako radimo u vremenu, svaki se čin mora održati tijekom određenog razdoblja koje testira potrebnu čvrstinu namjere, a cilj se često postiže tek nakon svladavanja određenih prepreka i razmišljanja ili skretanja na putu.

I konačno, moraju postojati kvalitete *pravednosti i odgovornosti*; bez prve je svako djelovanje pogrešno, a druga omogućuje prepoznati obaveze koje svaka situacija stavlja pred nas, i odnos određenog individualnog čina prema većoj shemi, što je s najviše točke gledišta rad na promicanju Božanskog plana¹.

Znanje bez djelovanja ne samo da otupljuje, nego ostaje i čisto mentalno, takozvano znanje. Djelovanje bez istinskog znanja može biti tek reakcija složene, nepročišćene prirode čijim različitim dijelovima nedostaje i povezanost i ravnoteža.

Put djelovanja svake individue zapetljan je njezinom vlastitom karmom i zamršenosti tog složenog čvora u kojemu njezin razum postaje podijeljen i zapleten. Ona istovremeno mora rastvoriti taj čvor uz pomoć ljubavi i istinskog znanja i pronaći svoj put u vanjskom svijetu snagom duhovne volje i odluke. Pravo znanje je znanje filozofa koji vidi istinu otvorenim okom intuicije.

Odluka je trenutna kada nema dvojbe ili izabiranja, kada je točan smjer djelovanja spontano određen iznutra, kada ispravno razmatranje i procjena situacije iz nutrine čovjeka stvaraju harmoničan pokret, čiji je rezultat ili cilj određeno djelovanje. Postoji snaga namjere koja ustraje, kada zastoji uzrokovani vanjskim objektima ili preprekama uopće ne utječu na volju. Čista volja kreće se vlastitim putem, samoizdvojenim. Prepreke mogu ometati djelovanje jer su u istoj ravlini, ali one ne mogu omesti temeljnu volju.

Snaga počiva u izdržljivosti, koncentraciji energije i usmjerenju, ne u silini, već u ravnoteži savršene samokontrole u bilo kojem djelovanju koje ima utjecaj ili dotiče druge ljudi. ☸

Sengleskog prevela: Ivančica Krivdić

¹ Odnosi se na kozmološki model svijeta prema prirodnoj filozofiji.

OSOBNNA ODGOVORNOST

Sabine Leitner

Dok se još osjećao utjecaj Drugog svjetskog rata, švicarski pisac i dramaturg Friedrich Dürrenmatt razmišljao je o tome je li u našem dobu još uvijek moguće pisati tragedije. Došao je do zaključka da naše vrijeme nije prikladno za tragedije jer ono na čemu se temelji tragedija, a to je istinsko zajedništvo i osjećaj odgovornosti (između ostalog), više ne postoje.

Širenjem kulture žrtve postalo je uobičajeno kriviti roditelje, učitelje ili društvo za sve loše u našim životima.

To me navelo na razmišljanje o konceptu osobne odgovornosti. Skoro sedamdeset godina nakon Dürrenmattove izjave, postoje neporecivi dokazi da se osjećaj osobne odgovornosti dodatno umanjio: smeće na ulicama i po parkovima ukazuje na to da su neki ljudi prelijeni napraviti par koraka kako bi bacili otpad u za to predviđene kante; pasji izmet na cesti; mladi (i ne tako mladi) ljudi koji ne počiste za sobom kad im se nešto prolje ili prospe; javne ustanove o kojima nitko ne brine itd.

Tijekom nekoliko posljednjih desetljeća zamjetan je sve veći trend podizanja tužbi protiv tvrtki koje se bave brзом hranom zbog zdravstvenih problema koje takva hrana izaziva, poput debljine i šećerne bolesti, ili zbog opekotina uzrokovanih prevruće posluženom kavom. Ovo ukazuje na to da ne preuzimamo osobnu odgovornost za neumjerenost našeg načina života ili nedostatak pažnje već radije okrivljujemo proizvođače i pružatelje usluga. U školama se krivnja za neuspjeh učenika prebacuje na učitelje te roditelji često ne prihvaćaju odgovornost za ponašanje svoje djece, okrivljujući društvo i očekujući da škole prenesu vrijednosti koje sami nisu sposobni prenijeti svojim potomcima.

Širenjem *kulture žrtve* postalo je uobičajeno kriviti roditelje, učitelje ili društvo za sve loše u našim životima. Takav je stav često potpomognut psihologijom koja teži tome da učini da se odmah osjećamo bolje, bez potrebe za razvojem našeg potencijala kako bismo nadišli nedaće, stvorili vlastite prilike i postali svjesni naše slobode izbora.

Postoje čak i oni koji misle da je koncept "osobne odgovornosti" sredstvo koje je izmislio zli "sustav" koji tjera ljude da se osjećaju "krivima" i da skrene pažnju

s pitanja "greške u sustavu". Iako ima nešto u tome, također ne smijemo zaboraviti da je svaki sustav sačinjen od pojedinaca i da će u svakom sustavu ponašanje svakog pojedinca utjecati na cjelinu. Zašto je osjećaj odgovornosti nestao u tolikoj mjeri? Postoje mnogi mogući odgovori na ovo pitanje, a jedan od njih je da živimo u svijetu koji nam govori da je najvažniji cilj u životu postići najveći mogući komoditet i "osjećati se dobro" cijelo vrijeme.

Osjećaj odgovornosti naš je unutarnji odgovor na situaciju koja traži djelovanje koje smo sposobni poduzeti.

Svima nam je poznata nutarnja borba između osjećaja odgovornosti i truda koji zahtjeva djelovanje u skladu s tim, i onog sebičnog u nama koje se jednostavno ne želi potruditi. Svi znamo kako je "neugodan" osjećaj kada moramo priznati (barem sami sebi) da smo pogriješili. Svi znamo kako "strašno" može biti donošenje velikih odluka, svjesni da možemo kriviti samo sebe zbog posljedica na naš budući život. Nema sumnje da bi nas osjećaj odgovornosti potaknuo da uložimo napor, da se suočimo s neugodnim osjećajima i da u potpunosti prihvatimo posljedice naših vlastitih životnih izbora. Ako poreknemo osobnu odgovornost

za vlastiti život ili prilike, nećemo nikada razviti sposobnost da ih promijenimo.

Riječ "odgovornost" dolazi od glagola "odgovoriti". Osjećaj odgovornosti naš je unutarnji odgovor na situaciju koja traži djelovanje koje smo sposobni poduzeti. Na latinskom također sadržava značenje "obaveza". Biti odgovorno ljudsko biće znači biti pouzdan i dostojan povjerenja. Osjećaj odgovornosti je znak zrelosti, unutarnjeg razvoja, stanja svijesti. To je prva karakteristika probudene duše koja osjeća povezanost sa čovječanstvom, prirodom, svijetom. Predstavlja najbolje što imamo u sebi. To je naš unutarnji glas savjesti, naša sposobnost da reagiramo na problem. Ako prigušimo naš osjećaj odgovornosti, također smo prigušili ono što nas čini čovjekom.

Jesmo li zatvorenici sudbine ili imamo u sebi moć odrediti putanju našeg života i stvoriti svijet u kojem bismo voljeli živjeti? U slučaju ovog posljednjeg, preuzimanje osobne odgovornosti predstavlja jedini način napretka.

Nije samo tragedija ta koja zahtjeva osjećaj osobne odgovornosti – civilizirano društvo ga isto tako treba. Uvijek možemo prepoznati velike osobe po njihovom osjećaju odgovornosti. Neka zasja i iz naših vlastitih djela. ☸

S engleskog prevela: Ana Rubin

KONFUCIJE

FILOZOF, VOĐA, GRAĐANIN

Aidan Murphy

Konfucije je Zapadu poznat kao mudar čovjek, čovjek jednostavnih, mudrih izreka koje nude dubok izvor za osobnu refleksiju. Osim pamtljivih riječi mudrosti, Konfucije je u nasljeđe ostavio trajan model društvenog poretka koji se očituje u individualnoj, etičkoj izvrsnosti. Ovaj visoki ideal došao je u vrijeme kada je kineski feudalni sustav bio u dekadenciji i vapio je za oporavkom. Konfucijanizam je uvelike utjecao na kineski narod gotovo dvije i pol tisuće godina i bio glavna politička, etička i duhovna praksa sve do dolaska na vlast komunističke partije.

Povijesni podaci o osobi Kong-Fuzi, na Zapadu poznatoj kao Konfucije, popraćeni su dodacima u obliku legendi koji naglašavaju njegov značaj u analima mudraca čovječanstva. Budući da je bio plemenita roda i predodređen za velika djela, nad njegovom je kolijevkom bdio par zmajeva. Još kao dijete bio je izvor znanja i vodio duboke i složene rasprave sa starijima svoga grada. Zahvaljujući snažnoj i vrlo zreloj inteligenciji čitao je i upijao svu klasičnu mudrost

svoga vremena, zbog čega se govorilo da nije imao učitelje već samo učenike.

Povijesni podaci pokazuju njegovu sklonost i interes za politiku. Biti državni službenik za njega je predstavljalo najveću čast, a voditi i oblikovati budućnost vlastite zemlje njegova najveća težnja. U dobi od sedamnaest godina imao je visoku poziciju u lokalnoj upravi, a do dvadeset pete osnovao je vlastitu školu u kojoj su filozofska učenja bila dostupna svim ljudima, bez obzira na stalež i status, što je za feudalno društvo bilo revolucionarno.

Nakon legendarnog susreta s učiteljem Taoa, Lao Tzuom, Konfucijev se ugled proširio nadaleko. Tamo gdje Tao promiče shvaćanje da je materijalni život nebitan i da se mudrost može postići samo nadilaženjem dualnosti, Konfucije traži praktičniji put, iako ne odbacujući duhovni i prolazni aspekt života. Konfucije je vjerovao da put do mudrosti leži u redu, etici, politici i vrlini te da se čovjek oblikuje ovdje, u svijetu u kojem živimo. Smatrao je da trebamo nastojati raz-

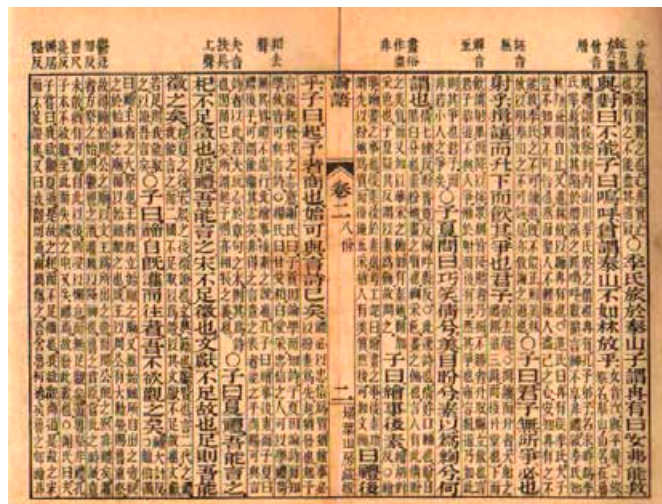
Ulaz u Konfucijev hram, Ching-Hai

riješiti unutarnje sukobe koji nas sprečavaju da živimo u skladu s drugima, umjesto da se zamaramo tajnama univerzuma. Ili njegovim riječima: *Prije nego što služite bogovima, služite onima oko sebe, čineći ih plemenitima, hrabrima, iskrenima, pravednima i čestitima; a nakon što to postignete, posvetite se bogovima.*

Kasnije je Konfucije napredovao kroz položaje u političkoj službi u glavnom gradu svoje države Lu te je naposljetku obnašao funkciju ministra pravosuđa, najvišu političku funkciju uz kraljevsku. Njegove su metode pomogle da država Lu izraste u blagostanju i građanskoj poslušnosti te je postala vodilja moralne ispravnosti, kao i ekonomska sila. Suparničke države postale su ljubomorne i skovale su zavjeru protiv Konfucija, nastojeći stvoriti razdor između njega i princa koji je postao njegov učenik. Unatoč najboljim Konfucijevim namjerama da kod svog učenika izgradi karakter plemenitosti i poštovanja, princa su zaveli raskošni darovi i konkubine koje su mu poslali lukavi neprijatelji. Korupcija je pokvarila odnos između princa i njegova dotadašnjeg učitelja, te se Konfucije povukao s dvora.

Budući da je bio velik i mudar čovjek, Konfucije je tu krizu pretvorio u ogroman čin velikodušnosti, putujući zemljom i dijeleći svoja učenja sa svima. Savjetovao je sve bez razlike, od kraljeva do seljaka, a kad bi ga zamolili da ostane i nastani se u određenoj regiji, odbijao ih je uz objašnjenje da njegova sveta dužnost treba biti dostupna svima. Prvak među ljudima, neumorni reformator, Konfucije je umro u 73. godini, ostavivši nasljeđe pravednosti i bratstva koje nas i danas nadahnjuje.

U srcu konfucijanizma nalazi se koncept *Li*, poredak zasnovan na prirodnom ili univerzalnom zakonu, usporediv s *Dharmom* u Indiji ili *Ma'at* u Egiptu. *Li* se može shvatiti kao sustav regulacije i evolucije. Kad se odnosi na pojedinca, to je etički razvoj koji budi vrline

Analekti

pravde i dobrote ljudskog bića. Na političkom polju, *Li* je usklađivanje pojedinaca tako da, vođeni vrlinom, bivaju ujedinjeni i vertikalizirani radi postizanja višeg zajedničkog ideala – općeg dobra. Tako konfucijanizam posreduje između razine pojedinca i društva, između etike i politike, i spaja ih u jedinstvenom idealu življenja. Konfucije je te ideje smatrao nerazdvojnima; etični ljudi vode do pravednog društva, a plemeniti vladari uzdižu ljude kako bi oni težili plemenitim idealima.

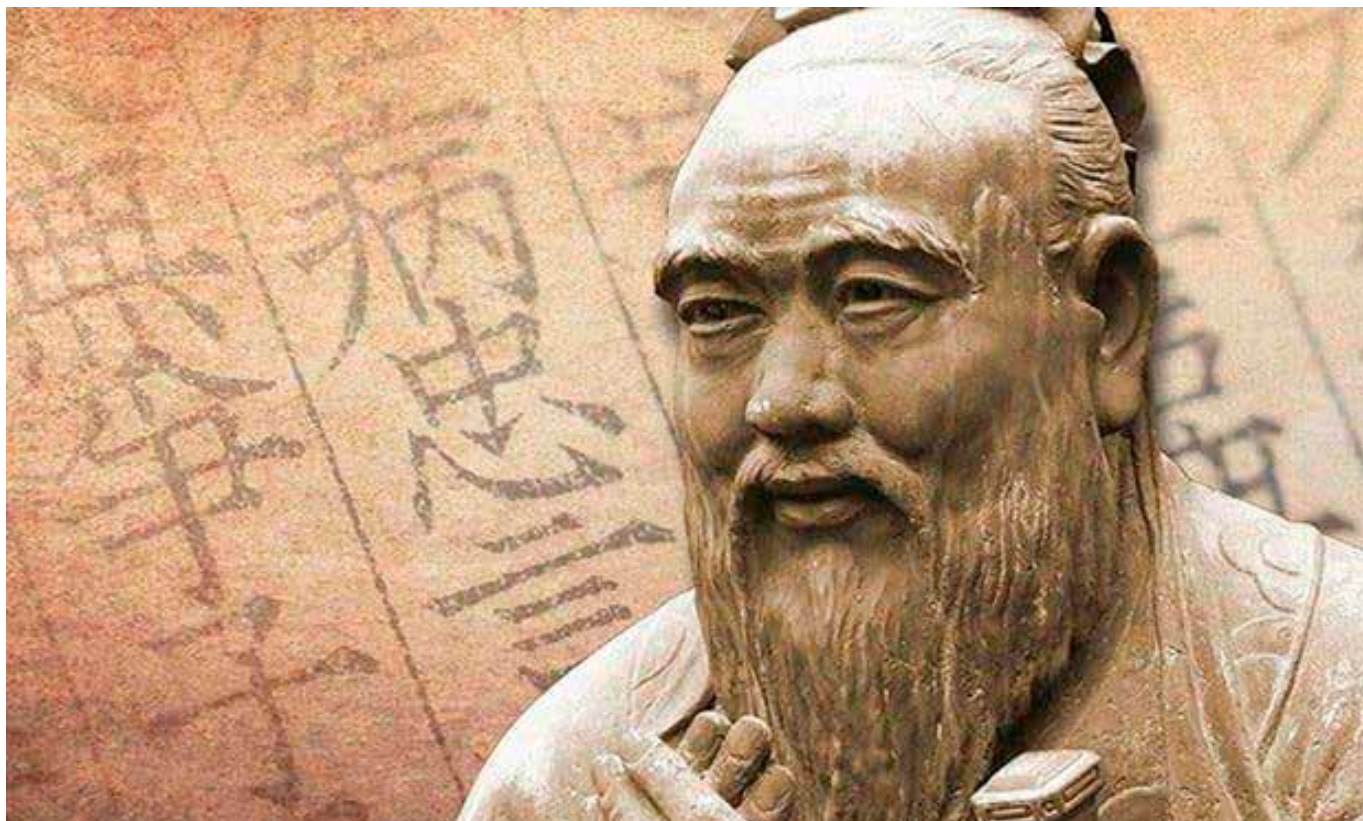
Ako ljude vodite vladinim mjerama i upravljate njima prijeteći im kaznom, ljudi će pokušati izbjeći zatvor, ali nedostajat će im osjećaj časti. Ako ljude vodite vrlinom i upravljate njima uz pomoć Li, ljudi će imati osjećaj časti i poštovanja.

Osim izreka zabilježenih u *Analektima*, koje ostaju neizmjeran izvor mudrosti, njegova politička filozofija također bi nas trebala potaknuti da zastanemo i duboko se zamislimo o trenutnom odnosu između pojedinca i društva. 𠄎

Sengleskog preveo: Loris Ivančić Žic

Konfucije s učenicima

KONFUCIJE

O PLEMENITOM ČOVJEKU

Lada Ilić Puharić

Svetac i mudrac se rađa,
a plemenitim čovjekom
se postaje.

Danas govorimo o nedostatku kvalitete života, urušavanju humanih vrijednosti, nedostatku svrhe i smisla života, o ispraznosti života, površnosti, otuđenosti itd. Često se pitamo može li se i kako promijeniti ovaj destruktivan smjer. Odgovori na koje nailazimo uglavnom nas upućuju, izravno ili neizravno, na oplemenjivanje čovjekova života.

Što je, dakle, plemenitost? Ima li je danas u svijetu? Kao i za mnoge druge vrijednosti, mogli bismo reći: ima, ali je pomalo skrivena.

U potrazi za plemenitošću jedan od nezaobilaznih izvora zasigurno je Konfucije, veliki učitelj i filozof drevne Kine. On je jedan od mnogih mudrih koji su svoj život posvetili podučavanju ljudi tome kako život učiniti boljim, smislenijim i kvalitetnijim.

Cilj njegove poduke bio je upravo *plemeniti čovjek*. No, kako se do toga stanja dolazi postupno, Konfucije govori o "Putu plemenitog čovjeka". To predstavlja jezgru njegova učenja.

Svako putovanje uključuje pripremu, kretanje putem i jasan cilj prema kojem se ide. Isto je i s "Putem plemenitog čovjeka". Da bi čovjek njime krenuo, najprije se treba pripremiti. Nakon toga, kreće na putovanje na kojem susreće i druge putnike... U ovom slučaju, putovanje je učenje, a cilj je biti dobar putnik. Prema Konfuciju, učenje je usvajanje vrijednosti, odnosno

Prema Konfuciju, učenje je usvajanje vrijednosti, odnosno oplemenjivanje čovjekovih misli i osjećaja, što se posljedično neminovno odražava i u njegovom vanjskom djelovanju.

oplemenjivanje čovjekovih misli i osjećaja, što se posljedično neminovno odražava i u njegovom vanjskom djelovanju. Lekcija nije naučena, vrijednost nije usvojena sve dok se ne izražava u svakodnevnom djelovanju, življenju. Svugdje i uvijek.

Bit, svrha i smisao učenja je unutarnje formiranje, tj. formiranje vlastitog karaktera, kaže Konfucije. Ovo se događa postupno, korak po korak, tako da čovjek mijenja samoga sebe u skladu s ispravnim poukama. Ovdje Konfucije posebno ističe važnost i vrijednost filozofije kao one koja pomaže čovjeku učiti kako da

Bit, svrha i smisao učenja je unutarnje formiranje, tj. formiranje vlastitog karaktera, kaže Konfucije. Ovo se događa postupno, korak po korak tako da čovjek mijenja samoga sebe u skladu s ispravnim poukama. Ovdje Konfucije posebno ističe važnost i vrijednost filozofije kao one koja pomaže čovjeku učiti kako da bude Čovjek.

bude Čovjek. Sva ostala izučavanja omogućuju čovjeku da bude čovjek određene vrste (liječnik, pekar, stolar, pjevač, slikar, kipar, krojač...), no to je sve izlišno i bezvrijedno ukoliko čovjek prije svega nije Čovjek, a u tome mu može pomoći filozofija. Ovakvim shvaćanjem filozofije i njene uloge, mjesta i važnosti u čovjekovom

Konfucije ističe pet osobina plemenitog čovjeka: Onaj koji primijeni pet stvari svugdje pod nebom može se nazvati plemenitim. Uljudnost, velikodušnost, pouzdanost, ustrajnost i ljubaznost.

životu, Konfucije je blizak starogrčkim filozofima (Pitagora, Sokrat, Platon, Aristotel...). Za sve njih filozofija nije bila intelektualna igra, nešto što samo treba "znati", nego životna obuka koja je podrazumijevala i teorijski i praktičan dio. Praktičan dio filozofije bio je "odgoj (formiranje) vlastitog karaktera".

Osim filozofiji, Konfucije je veliku važnost u formiranju karaktera pridavao i glazbi. Smatrao je da glazba može uvelike pomoći čovjeku u izgradnji karaktera, te je u njoj vidio prvenstveno pedagošku vrijednost, a ne zabavu, kako je danas najčešće doživljavamo. Moć glazbe skrivena je u njenom svojstvu da izravno djeluje na čovjekove osjećaje, bez ikakvog razumskog, intelektualnog posredovanja. Na taj način ona može čovjeka dovoditi u različita stanja, pomagati mu ili odmagati na njegovom putu formiranja vlastitog karaktera. Kao rezultat izloženosti određenoj glazbi, čovjek može postajati grublji, razdražljiviji, rastreseniji, rigidniji, nestrpljiviji, slabiji, ali isto tako i nježniji, čvršći, hrabriji, velikodušniji, pažljiviji, mudriji, strpljiviji, humaniji, iskreniji, snažniji. Zato, kaže Konfucije, nije svejedno kakvom glazbom se hranimo.

Glazba izvire iz ljudskog srca. Kada su dirnuti osjećaji, oni se izražavaju zvukovima; kada zvukovi poprime konačne oblike, dobivamo Glazbu. Tako je glazba miroljubive i napredne zemlje spokojna i radosna, a vlast uređena; glazba nemirne zemlje odaje nezadovoljstvo i žučljivost; glazba zemlje u raspadu otkriva patnju i žudnju za prošlošću, a narod je tjeskoban... (Konfucije)

"Put plemenitog čovjeka" cjeloživotno je putovanje koje nam omogućuje razvijanje ljudskih potencijala i svakim danom sve više osjećati jedinstvo s čitavom Prirodom.

Cilj ovakvog životnog putovanja je oplemenjivanje samoga sebe i svijeta oko sebe. Onaj koji tako čini – plemenit je čovjek. Za Konfucija, plemenitost je humanost, čovječnost, ljubav prema drugima, odnosno, ostvarenje one istinske i temeljne prirode čovjeka, one prirode koja ga čini ljudskim bićem.

Konfucije ističe pet osobina plemenitog čovjeka: *Onaj koji primijeni pet stvari svugdje pod nebom može se nazvati plemenitim. Uljudnost, velikodušnost, pouzdanost, ustrajnost i ljubaznost. Ako si uljudan, poštovat će te. Ako si velikodušan, pridobit ćeš ljude. Ako si pouzdan, ljudi će se osloniti na tebe. Ako si ustrajan, ostvarit ćeš uspjeh. Ako si ljubazan, ljudi će te prihvatiti.* Kada su ga učenici jednom upitali što je plemenitost, odgovorio je: *Ljubav prema drugima.*

Dakle, do cilja ovog putovanja ne možemo doći bez suživota s drugim ljudima. Plemenitost se potvrđuje našom sposobnosti suradnje i izgradnje zajedničkog života s drugima. Ovdje nije riječ o poslovnoj suradnji, o "trgovanju", već se radi o zajedničkom oplemenjivanju života, kako pojedinačno tako i kolektivno. Govorimo o nesebičnom međusobnom davanju i dijeljenju onog najboljeg u svakome od nas. Na temelju filozofskih pouka sami formiramo vlastiti karakter, a potvrđujemo ga u suživotu s drugim ljudima. Na taj način ujedno ispunjavamo osnovni zahtjev koji život postavlja pred nas – biti čovjek.

Na ovom putu doživljavat ćemo i uspone i padove, ali ono što je bitno jest da, unatoč svemu, ne odustanemo od putovanja. Jedino ćemo na takav način jednoga dana doći do cilja.

Ovako je Konfucije ukratko opisao svoje životno putovanje:

U petnaestoj godini sam se posvetio učenju. U tri-

desetoj godini sam imao svoj stav. U četrdesetoj godini nisam više imao iluzija. U pedesetoj sam znao svoju sudbinu. U šezdesetoj sam raspoznavao istinu o svemu što bih čuo. U sedamdesetoj sam mogao slijediti želje svoga srca, a da ne učinim krivo.

"Put plemenitog čovjeka" cjeloživotno je putovanje koje nam omogućuje da razvijamo ljudske potencijale i svakim danom sve više osjećamo jedinstvo s čitavom Prirodom. Omogućuje nam rasti u svojoj ljudskosti i biti istinski sretni, jer sve ostale sreće su kratkotrajne i nedostatne.

Ovaj Put, osim što oplemenjuje sadašnjost, također postaje i naš zalog za budućnost. Živeći ga, postajemo karika u dugom lancu plemenitih putnika, od prošlosti prema budućnosti, a naš život se ispunjava svrhom i smislom.

Plemenit čovjek nije savršen čovjek, prepoznavamo ga po tome što je neumoran u učenju i nastojanju da oplemeni vlastitu, ljudsku prirodu.

Plemenit čovjek zahtijeva sve od sebe. Mali čovjek zahtijeva sve od drugih.

Plemenit čovjek vidi cjelinu i nije pristran. Mali čovjek je pristran i ne vidi cjelinu.

Plemenit čovjek je čvrst, ali ne i krut.

Plemenit čovjek drži do ispravnosti. Mali čovjek drži do koristi.

Plemenit čovjek je staložen i spokojan. Mali čovjek je neprestano zabrinut i tjeskoban.

Plemenit čovjek ne brine ako se ne zna za njegove sposobnosti, već je zabrinut ako ih nema.

Plemenit čovjek smatra sramotom da njegove riječi budu veće od njegovih djela.

ZNANOST I TEHNOLOGIJA U STAROJ KINI

Jerko Grgić

Pozitivistička teorija o beskrajnom napretku i europska ekspanzionistička politika proteklih stoljeća stvorili su opće prihvaćen stav da su se prava znanost i tehnologija razvile jedino u Europi te da ih ostale kulture nikad nisu imale, a kamoli bile ravne Europi po tom pitanju. Iznimna propaganda o intelektualnoj, kulturnoj i općenitoj nadmoći europskog čovjeka koja je pratila uspjehe kolonijalnih osvajanja, postigla je to da su čak i narodi sa starom i velikom kulturom poput indijske ili kineske prihvatili superiornost Europljana i povjerovali u vlastitu zaostalost. U tom duhu poznati kineski povjesničar filozofije iz 20. stoljeća Fung Yu Lan piše: "Usudio bih se zaključiti da Kina nije imala znanost zato što je prema njezinim mjerilima vrijednosti nije trebala..." Ovakav se stav počeo mijenjati polovicom prošlog stoljeća zahvaljujući objektivnijem proučavanju kineske prošlosti od strane zapadnih autora poput A. Wattsa, J. Needhama i mnogih drugih, a neistinitost tog mišljenja ponajviše opovrgava sama Kina.

Prije nešto više od dva stoljeća u Kini je bilo puno ugodnije živjeti nego u Europi. I ne samo tada, nego i cijelih dvije tisuće godina unatrag. Uspoređujući

standard života Europe iz tog vremena i tadašnje Kine, rijetki putnici iz Europe poput Jana de Monte Carvina i Marka Pola potonju nazivaju rajem. Dok je srednjovjekovna Europa proživljavala potpunu amneziju, kada se vjerovalo da je Jeruzalem središte svijeta, te da Nil, Eufrat i Tigris imaju zajedničko podrijetlo u rajskom vrtu, u Kini se sustavno razvijala kultura bez srednjovjekovnog prekida. Od 3. st. pr. Kr. Kina je bila jedinstvena agrarna sredina bogata prirodnim dobrima i ljudstvom, s dugom administrativnom tradicijom, te povezana jedinstvenim ideogramskim pismom koje je premošćivalo kinesku jezičnu raznolikost.

Kina nije poznavala feudalni sustav kakav je postojao u većini europskih zemalja. Iako carska, ona je zapravo bila pod upravom činovnika. Ova učena elita do svojeg namještenja dolazila je polaganjem državnih ispita uvedenih u 2. st. pr. Kr., a potpuno usavršenih i ustaljenih u 7. st., te su kao takvi ostali u upotrebi do uspostavljanja republike 1912. godine. Kako činovnička služba nije bila nasljedna, stalež činovnika nije bio zatvorena cjelina, pa su čak i siromašni seljaci mogli ući u državnu službu, a postojala je uobičajena praksa preporuke izuzetnih talenata, što je omogućilo

Slika Hsü Yanga iz 1759. godine koja prikazuje prostorije u kojima su kandidati polagali ispite za državne službenike. Kandidati koji su položili prijemne ispite u svojim lokalnim centrima, okupljali su se u pokrajinskim centrima i provodili dane za vrijeme polaganja ispita u ćelijama poput ovih na slici. Nadzirali su ih pazitelji. Ispiti su se sastojali od tema iz filozofije, književnosti, umjetnosti, upravnih i ekonomskih pitanja, te tehnike, astronomije, građevine i medicine.

da mandarinat okupi najveće umove unutar državnih struktura.

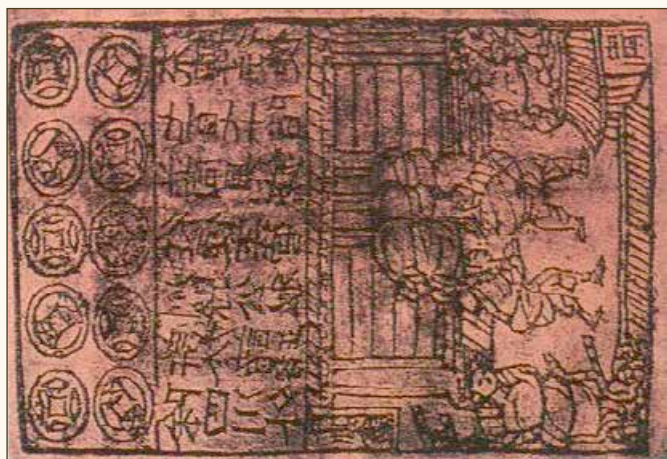
Konfucijanska etika bila je temelj održavanja društvene strukture još od vremena dinastije Han. Kinezi su bili uvjereni da je samo moralna snaga trajna te da jedino ona može sačuvati ono što fizička sila može steći. O tome govori poznata priča o prvom caru dinastije Han kojem je jedan od ministara, na carevo protivljenje povodom ustanovljenih propisa, odgovorio: "Osvojili ste carstvo na konju, ali na konju nećete uspjeti njime upravljati." Odgojeni u konfucijanskom duhu, Kinezi nisu davali preveliku važnost bogatstvu, jer ono je doduše moglo pružiti udobnost, ali ne i nutarnji mir koji dolazi samo s mudrošću. Stoga je od četiri osnovna staleža, učeni ljudi, seljaci, obrtnici i

trgovci, ovaj posljednji bio najmanje cijenjen, a administracija je vodila računa da se trgovci previše ne obogate namećući trgovini velike poreze.

Paradoksalno je da su postojanost kineske kulture kritičari sa Zapada uzimali kao dokaz ustajalosti i inferiornosti. Istina je da Kina nikad nije doživjela naglu ekspanziju svojstvenu Europi proteklih nekoliko stoljeća, već je ona uvijek bila postepena, ali zato stabilnija. Isto tako istina je da se Europa posljednjih stoljeća razvila ponajviše zahvaljujući četirima velikim izumima kojima je Kina zadužila svijet, a to su papir, barut, kompas i tisak. No, to nisu jedini kineski izumi, jer je Kina oduvijek poklanjala veliku pažnju znanstvenom razvoju te je po znanstvenim otkrićima stoljećima bila ispred svog vremena, premda nije dozvoljavala razvoj znanosti na račun nutarnje stabilnosti društva.

ČETIRI IZUMA KOJI SU PROMIJENILI SVIJET

Nakon bitke kod Talasa između Kineza i Arapa 751. godine, kineski su zarobljenici Arapima prenijeli umijeće proizvodnje papira, odakle se ono brzo proširilo po cijelom arapskom svijetu, da bi oko 900. g. stiglo u Španjolsku. Italija će u 14. stoljeću otpočeti s većom proizvodnjom papira, otkuda će se on postepeno širiti Europom da bi tek u 17. stoljeću započela proizvodnja u Velikoj Britaniji. Prvi papir napravljen je u Kini još u vrijeme starije dinastije Han u 2. st. pr. Kr., ali je bio iznimno krhak. Proizvodnju papira od kore drveta, konoplje i pšenične slame usavršio je par stoljeća kasnije državni činovnik po imenu Ts'ai Lun, dodavši mu određene sastojke koji su ga učinili savitljivim, bijelim, prilično jeftinim i lakim za proizvodnju. Uskoro se papir proširio Kinom i ostatkom istočnog svijeta, omogućivši lakši prijenos znanja.

Prvi papirnati novac iz 10. stoljeća (Jiao zi).

Ručni top, dinastija Yuan

Drugi veliki utjecaj na zbivanja u svijetu učinio je izum baruta i s tim u vezi razvitak vatrenog oružja. Kineski alkemičari s tisućljetnom tradicijom iza sebe, u razdoblju između 4. i 7. stoljeća zabilježili su u više zapisa otkriće "vatrene kemikalije" *huoyao*. Neki povjesničari smještaju otkriće baruta negdje oko 850. g. kada su taoistički alkemičari u jednoj knjizi upozorili na tri opasna sastojka čije miješanje izaziva eksploziju: drveni ugljen, salitra (kalij-nitrat) i sumpor. Pred kraj razdoblja T'ang (618. - 907.) barut se već koristio za izradu bombi, a nakon toga, za vrijeme dinastija Sung i Yüan (960. - 1368.), osnovna smjesa je bitno poboljšana. Od baruta se prave projektili, rakete i topovska punjenja te se pronalaze sve razornija vatrena oružja. Oko 1280. g. u Europi susrećemo prva vatrena oružja s metalnom cijevi, da bi oko polovice 15. stoljeća vatreno oružje postalo najučinkovitije oružje na bojnopolju, a njegov razvoj i utjecaj na svijet nažalost do današnjih dana nije prestao.

Kompas je isključivo kineski izum. Dok Europa nije ni znala za postojanje magnetskih polova, u Kini su znanstvenici sustavno proučavali magnetsku deklinaciju (otklon magnetske igle od smjera sjever-jug). U 1. st. pr. Kr. nalazimo usavršene kompase koje koriste majstori geomantije (*feng shui*) u obliku ploče za proricanje *shih* s magnetnom žlicom. U vrijeme dinastije T'ang kineski znanstvenici su otkrili da se čelična igla može magnetizirati ne samo trljanjem o magnetit, već i pomoću magnetskog polja Zemlje. Čelična igla postavljena u smjeru sjever-jug zagrijana do usijanja i potom ohlađena prirodno bi se magnetizirala. Tijekom dinastije Sung (960. - 1279.) kineski brodovi koji su plovili u arapske luke imali su karte s ucrtanim pomorskim putevima i kompase koji su im omogućavali kraću i sigurniju plovidbu. Potkraj razdoblja Sung kompas su počeli koristiti arapski, a potom i europski pomorci, što će na kraju dovesti i do otkrića Novog svijeta.

Premda mnogi misle da je Gutenbergova Biblija najstarija tiskana knjiga na svijetu, od nje je starija *Dijamantna sutra* tiskana 878. godine u Kini. Ona je zapravo najstarija sačuvana knjiga na svijetu, ali su i prije nje u Kini tiskane knjige. Nakon usavršavanja izrade papira, u razdoblju Yin (265. - 420.) postupak tiskanja već se raširio Kinom. Bio je to više jedan oblik grafike na drvu, koji se usavršavao tijekom narednih stoljeća. Poteškoća je bila u dugoj pripremi matrice, odnosno svaka se stranica knjige prvo crtala na drvenoj ploči, a zatim dubila. Oko 1045. godine činovnik po imenu Pi Sheng izumio je pojedinačna tiskarska slova,

Ploča za proricanje shih najstariji je dosad otkriven oblik kompasa. Koristili su je majstori feng shuija. Sastoji se od dva dijela: brončane ploče s gravurama osnovnih heksagrama iz Knjige promjena, strana svijeta, Mjesečevih kuća i zvijezda, te Sjeverne žlice (kineski naziv za zvijezde Velikog medvjeda) koja pokazuje jug, napravljene od magnetita. Mi kažemo da igla na kompasu pokazuje sjever, dok se u Kini, u skladu s njihovim svjetonazorom, uvijek govorilo da pokazuje jug.

tj. ideograme izrađene od fine gline koji su se lijepili na metalnu podlogu i tako slagali prema potrebi te se mogli iznova koristiti. U 12. stoljeću ova je tehnika već rasprostranjena, a knjige se počinju tiskati u sve većem broju. Dvobojni tisak u crnoj i crvenoj boji datira iz 1340. godine. Tehnologija se proširila na druge zemlje Dalekog Istoka i dalje prema Zapadu. Gutenbergu ostaje utjeha da je prvi upotrijebio metal za izradu tiskarskih slova.

DRUGA OTKRIĆA

Mada su i ova četiri otkrića sasvim dovoljna da nas uvjere kako je Kina imala razvijenu znanost, ona zapravo čine samo mali dio otkrića do kojih su došli

Dijamantna sutra tiskana 878. godine u Kini smatra se najstarijom sačuvanom tiskanom knjigom. Danas se nalazi u Britanskoj knjižnici u Londonu.

Atlas zvijezda Dunhuang

Kinezi. Kako ih ne možemo sve navesti, spomenut ćemo samo neke od značajnijih.

Astronomija i geografija

Kinezi su već u 7. stoljeću znali da je rep kometa usmjeren suprotno od Sunca, a Sunčeve pjege proučavali su još u 1. st. pr. Kr. i o tome vodili zabilješke sačuvane do danas. Shih Shen i Kan Te iz 4. st. pr. Kr. su prvi izradili katalog zvijezda.

Izniman poduhvat učinjen je od 723. do 726. g. pod nadzorom budističkog svećenika Yi Hsinga i carskog astrologa Nankung Yüeha kada je izvršeno geodetsko mjerenje meridijanskog luka, a delegacija astronoma poslana je čak u Indiju da bi se točno ucrtale zvijezde južnog neba.

Nepuno stoljeće kasnije, 801. godine, Chia Tan sastavit će zemljopisnu kartu Kine veličine devet puta deset metara koja je pokrivala područje od 16 000 x 17 600 kilometara.

Tehnika i tehnologija

Prvi mehanički sat također je nastao u Kini, šesto godina prije prvih europskih. Su Sung u knjizi *Hsin I Hsiang Fayao* (Novi opis armilarnog sata) dao je detaljan opis sata koji su 1088. godine konstruirali on i Han Kunglien sa suradnicima. Izgrađen u obliku tornja bio je pokretan vodeničnim kolom sa zatvorenim vodenim sustavom i funkcionirao je na osnovu lančanog prijenosa snage putem zupčanika. Lutke u pagodama izlazile su svakog sata zvoneći na zvona i udarajući u gong. Iznad njih nalazio se globus koji se automatski

Karta zvjezdanog neba u zvjezdarnici Tzuchin u Hsianchingu.

Model 'Kozmičkog stroja', koji je 1092. u Kini dizajnirao i izgradio Su Song.

Li Ping (oko 309. – 240. g. pr. Kr.) je bio guverner pokrajine Sichuan i poznati inženjer svog vremena. Ukrotio je vode rijeke Minchiang osiguravši na taj način prehranu za pet milijuna ljudi. Nakon toga napravio je još sedam sličnih projekata. Zbog svojih poduhvata postao je legendarna ličnost te mu je podignut hram u Kuanhsianu, pored usjeka kroz planinsku kosu čijim je probijanjem rukovodio.

rotirao, kao i armilarna sfera koja sa nalazila na vrhu.

Od brojnih ostalih tehničkih izuma možemo spomenuti stapni stroj na vodeni pogon, hidrauličko metalurško puhalo koje je 31. g. napravio T'u Shiu, okretnu vijalicu za žito, tkalački stroj na vodeni pogon, tačke izumljene za vrijeme dinastije Han, konjska orma s hamom iz istog vremena, koja se u Europi javlja tek u 10. stoljeću. Okretni samostrel poput onog koji je projektirao Leonardo, konstruirao je inženjer i pronalazač Ma Chun oko 260. godine.

Do kraja 15. stoljeća Europa nije poznavala lijevano željezo, tehnologiju koju su Kinezi savladali u 4. st. pr. Kr. i koristili za izradu motika, rala, pijuka, sjekira itd. Iz 6. stoljeća potječe tehnika pretaljivanja koja se pripisuje kovaču mačeva Chiwu Huaiwenu, slična onoj Siemens-Martinovoj (postupak s otvorenim ognjištem), kojom su se dobivali kvalitetni čelici.

Također, Kinezi već stoljećima koriste rakete za razbijanje gradonosnih oblaka.

Graditeljstvo

Viseće mostove od željeznih lanaca, tehnologiju o kojoj je razmišljao Faust Vrančić u 16. stoljeću, ali se u Europi počela primjenjivati tek u 18. stoljeću, Kinezi su gradili već prije 6. stoljeća. Najstariji poznati most na svijetu od segmentnih lukova s potpornim lukovima u spandrilama koji i danas postoji, konstruirao je Li Ch'un 610. godine u Chaohsianu. On je željeznim sponama povezo kamenje u dvadeset pet usporednih lukova od kojih je sastavljen svod mosta.

Ovome treba dodati i velik broj znanstvenih radova, rasprava i tehničkih priručnika koji se spominju u literaturi, ali u većini slučajeva nisu nažalost sačuvani u cijelosti.

Upitamo li se na kraju zašto ovi izumi i otkrića nisu u Kini prouzročili znanstvene potrebe i promjene koje su potakli u Europi, odgovor ćemo možda pronaći u temeljnom odnosu kineske učene elite prema očuvanju društvene ravnoteže, a taj je odnos sadržan u riječima Chi Nia u knjizi *Yue Chue Shu* (Izgubljeni zapisi države Yue): "Život ljudi previše je važan da bismo dozvolili da nas vode ideje koje odstupaju od mudrog djelovanja." ㊦

Most Anchi kojeg je 610. g. konstruirao Li Ch'un u Chaohsianu, najstariji je most od segmentnih lukova u poznatoj povijesti svijeta.

MISTERIJ KULTURE SANXINGDUI

Arheološko nalazište Sanxingdui u jugoistočnoj kineskoj pokrajini Sichuan, na području nekadašnjeg kraljevstva Shu, predstavlja ostatke nepoznate kulture nazvane po nalazištu *Sanxingdui*. Kada su 1929. godine radnici kopajući slučajno naišli na predmete od žada, krenula su istraživanja koja su bogato urodila plodom 1986. godine. Tada su arheolozi otkrili dvije žrtvene jame s mnoštvom predmeta koji su izazvali pravu arheološku senzaciju. Istraživanjem su zaključili da ova kultura datira iz 11. - 12. st. pr.Kr. i da se poklapa sa srednjim i kasnim razdobljem dinastije Shang. No, za potvrdu ovih pretpostavki nema nikakvih pisanih dokaza jer u kineskim povijesnim kronikama nema spomena o ovoj kulturi.

Nepoznata kultura ostavila je za sobom izvanredne artefakte, od kojih su najveće zanimanje pobudile fascinantne figure i brončani predmeti. Ovi pronalasci, koji se sada uglavnom nalaze u muzeju u Guanghanu, predstavljeni su na izložbama u svim velikim svjetskim metropolama gdje su opisivani kao pravo čudo: tajanstveni, veličanstveni, neusporedivi, jedinstveni, senzacionalni... Svojim originalnim umjetničkim stilom i profinjenošću značajno odudaraju od brončanih predmeta iz razdoblja Shang i Zhou, iako postoje izvjesne sličnosti. Očigledno je izvanredno i napredno znanje u lijevanju i obradi bronze; u standardnu mješavinu bakra i kositra miješali su i olovo, čime su dobivali jaču i čvršću leguru od koje su mogli raditi puno veće i teže predmete. Tako je napravljena najstarija brončana ljudska statua visine 172 cm, na postolju visokom 90 cm, težine 180 kg, kao i brončano stablo s pticama, cvijećem i ornamentima ukupne visine 396 cm.

Najneobičnija otkrića, međutim, vezana su uz pronalaskе grotesknih maski i glava (neke s maskama od zlatne folije) koje gotovo izazivaju strahopoštovanje.

Imaju naglašene velike kose oči, u nekim slučajevima zjenice koje strše trideset centimetara, četvrtasto lice, ravan nos i velike životinjske uši, pa ih neki dovode u vezu s izvanzemalcima. Osim zoomorfnih maski, česti su i brončani prikazi orlova, zmija, zmajeva i tigrova. Pored bronze, pronađeni su i predmeti od žada, bjelokosti, zlata te mnoštvo školjki i slonovskih kljova.

Tajanstvena i veličanstvena kultura Sanxingdui, koja će do daljnjeg ostati zagonetka i izazov svjetskim arheolozima i povjesničarima, iako je kineski povjesničari nisu uvrstili u povijesne zapise, jedinstvena je i blistava stranica u dugoj povijesti Kine. 卐

Priredila: Ana Jerković

IZBOR IZ SEDAM STOTINA KINESKIH IZREKA

* Znanje koje se iz dana u dan ne povećava, kopni svakodnevno.

* Čitavo skladište knjiga ne vrijedi jednog dobrog učitelja.

* Čovjek ima na tisuće planova, nebo samo jedan.

* Čovjek ne živi niti stotinu godina, a napravi si briga za tisuću.

* Bogatstvo resi dom, a vrlina čovjeka.

* Da bi naučili što je dobro, ni tisuće dana nije dovoljno;

da bi naučili što je loše, i jedan sat je predug.

* Ako želiš da nitko ne zna, nemoj to ni učiniti.

* Kad započinješ govor, govori blago i bez strasti.

* Jedna jedina prijateljska riječ tri zime grije.

* Da i desetke tisuća polja imaš, dnevno možeš pojesti samo šaku riže.

Ako tvoja kuća ima i tisuću soba, noću koristiš samo jednu od osam stopa.

* S poznanicima bismo mogli kraljevstvo ispuniti; pravih prijatelja je malo.

* Bez čistog zrcala ne može žena znati je li gladak puder na njenom licu;

bez pravog prijatelja čovjek ne zna koje su mu mane.

* Ako car učini pogrešku, pati cijeli narod.

* Ako ne brineš o svojim roditeljima dok su živi,

ne moraš im prinostiti žrtve ni kada budu mrtvi.

* Izgubljena unca zlata može se pronaći, izgubljena unca vremena nikada.

* Vrana ne sjedi na istoj grani s feniksom.

* Čovjek je nebo i zemlja u malom.

* Sebe upoznati znači druge poznavati, jer srce srce razumije.

* Nebo čuva dobrog čovjeka.

* Bolje je ostati gladan s mudracem, nego se najesti do sita s lošim.

* Duboka voda teče polagano. ☸

***Kada troje ljudi putuju zajedno,
uvijek mogu nešto naučiti.
Vidjeti u njima ono što je dobro
i u sebi to slijediti.
Vidjeti u njima ono što je loše
i u sebi to ispraviti.***

Konfucije